

JURAJ KRIZANIĆ U SAVREMENIM JUGOSLOVENSKIM I INOSTRANIM ENCIKLOPEDIJAMA

O Jurju Križaniću, jednom od najistaknutijih jugoslovenskih uopšte, a posebno hrvatskih slavista, političkih pisaca, etnologa, ekonomskih teoretičara, katoličkih javnih radnika i misionara, lingvиста, književnika, istoričara, sociologa, pedagoga, etičkih mislilaca i geografa iz peroda feudalizma veoma je malo pisano i u našoj i u inostranoj istoriografiji prije druge polovine prošlog vijeka.

Križaniću, njegovom životu i radu, ulozi i značaju, mislima o raznim aktuelnim pitanjima i uticaju koji je izvršio na one koji su stvarali poslije njega u raznim oblastima javnog života mnogo više pažnje posvećeno je u istorijskim i istoriografskim djelima u jugoslovenskim zemljama u toku ovog vijeka.¹

To uglavnom važi i za savremene jugoslovenske enciklopedije, pod kojima se podrazumijevaju one koje su objavljene u toku ovog vijeka, među kojima većinu čine one koje su izdate poslije drugoga svjetskog rata. U manjem broju tih enciklopedija / na primjer »Opšta enciklopedija Larousse« / život i rad Jurja Križanića uopšte se ne tretiraju.²

Radi pripremanja ovog rada o životu i aktivnosti Jurja Križanića, jednog od najznačajnijih jugoslovenskih mislilaca XVII. vijeka, autor se koristio svim savremenim jugoslovenskim i najpoznatijim inostranim enciklopedijama. Autor istovremeno žali što iz objektivnih razloga nije bio u mogućnosti da se koristi enciklopedijama vanevropskih zemalja.

Zelevći da što bolje i preglednije iznese kako su život, rad, uloga i značaj Jurja Križanića prikazani u savremenim našim i inostranim enciklopedijama, autor se služio i izvjesnim našim i inostranim istorijskim i drugim publikacijama u kojima se govori o ovom pitanju i nastojao da ga i kritički osvjetli.

U tom cilju, u prvom redu zbog ograničenosti prostora, autor ovog rada usredsredio je svoju pažnju na razradu sljedećih pitanja:

— Prilaz prikazivanju života i rada Jurja Križanića u savremenim jugoslovenskim i inostranim enciklopedijama;

¹ Autor ovog rada priprema posebne studije: 1) Život i rad Jurja Križanića u savremenoj jugoslovenskoj istoriografiji 2) Juraj Križanić u savremenoj inostranoj istoriografiji.

² »Opšta enciklopedija Larousse«, III. knjiga, izdavačko preduzeće »Vuk Karadžić«, Beograd 1971.

- Život i rad Jurja Križanića u savremenim jugoslovenskim enciklopedijama;
- Život i rad Jurja Križanića u savremenim inostranim enciklopedijama i
- Zaključci.

I. U savremenim jugoslavenskim enciklopedijama

U jugoslovenskim enciklopedijama prvenstveno i najviše tretira se život Jurja Križanića. To se, prije svega, odnosi na »Narodnu enciklopediju srpsko-hrvatsko-slovenačku«,³ u kojoj se iznose šire osnovni podaci o životu ovog istaknutog jugoslovenskog mislioca iz perioda feudalizma. U njoj se na primjer navode podaci o njegovoj porodici, školovanju, sveštiničkoj aktivnosti u Hrvatskoj, aktivnosti katoličkog misionara, boravcima u Poljskoj, Rusiji, Austriji, Italiji, progonstvu u Tobolsk (Sibir) i smrti prilikom turske opsade Beča 1683. godine.

Život Jurja Križanića šire se tretira i u »Enciklopediji Jugoslavije«, prvom izdanju,⁴ koja je dosad najšira od poslijeratnih jugoslovenskih enciklopedija. U ovoj enciklopediji iznose se podaci o porijeklu Križanićeve porodice, o njegovoj porodici, školovanju, pripremama za misionarski rad, sveštiničkoj aktivnosti u Hrvatskoj, boravcima u Poljskoj i raznim evropskim zemljama, posebno o boravcima u Rusiji (naročito u Tobolsku u Sibiru) i pogibiji prilikom turske opsade Beča 1683. godine.

U drugim savremenim jugoslovenskim enciklopedijama znatno manje se govori o njegovom životu. Tako na primjer u »Enciklopediji Leksikografskog zavoda«⁵ (kasnije »Općoj enciklopediji«; napomena autora) daju se mnogo manje, ali uglavnom isti podaci o životu Jurja Križanića, i to prvenstveno o njegovim boravcima u Rusiji, dok se o drugim njegovim boravcima (na primjer u Poljskoj) uopšte ne govori.

Slično tome, na primjer, u »Jugoslovenskom književnom leksikonu«,⁶ koji predstavlja posebnu vrstu enciklopedije, iznose se osnovni podaci o Križanićevom školovanju sveštiničkoj i misionarskoj aktivnosti, a najviše o boravcima u Rusiji i vrlo malo o boravcima u Poljskoj i drugim evropskim zemljama. A u »Leksikonu Jugoslavenskog Leksikografskog zavoda«⁷ daju se samo podaci o njegovoj misionarskoj aktivnosti i boravcima u Rusiji.

Malo podataka o životu Jurja Križanića dato je i u »Enciklopedijskom leksikonu — Mozaik znanja, istorija«,⁸ u kome se govori o Križa-

³ Prof. St. Stanojević, »Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka«, II. knjiga, strane 459. i 460, Bibliografski zavod D. D., Zagreb 1929.

⁴ »Enciklopedija Jugoslavije«, tom V, strane 416, 418, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb 1962.

⁵ »Enciklopedija Leksikografskog zavoda«, tom IV, strane 434—436, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb 1959.

⁶ »Jugoslovenski književni leksikon«, strana 259, Matica srpska, Novi Sad 1971.

⁷ »Leksikon Jugoslavenskog leksikografskog zavoda«, str. 513, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb 1974.

⁸ »Enciklopedijski leksikon — Mozaik znanja, istorija«, strana 358, »Interpres«, Beograd 1970. godine.

ničevom školovanju, boravcima u Rusiji i pogibiji kod Beča, dok se u »Savremenoj ilustrovanoj enciklopediji — istorija«⁹ govori samo o njegovoj aktivnosti u Rusiji.

Ni u najnovijim savremenim jugoslovenskim enciklopedijama nema mnogo podataka o životu Jurja Križanića. Tako na primjer u »Maloj enciklopediji — Prosveta«¹⁰, trećem izdanju (slično tome i u prethodna dva izdanja; napomena autora), daju se podaci o njegovom školovanju, boravcima u Rusiji i smrti prilikom turske opsade Beča, a u »Popularnoj enciklopediji«¹¹ najviše pažnje poklanja se njegovim boravcima u Rusiji.

Osnovni podaci o životu Jurja Križanića dati u savremenim jugoslovenskim enciklopedijama uglavnom se slažu (na primjer podaci o školovanju, svešteničkoj misionarskoj aktivnosti i boravcima u Rusiji), mada ima i izvjesnih razlika.

Tako na primjer u većini enciklopedija za Križanića se navodi godina rođenja 1618. (izuzetak »Jugoslovenski književni leksikon u kome se kao godina rođenja navodi oko 1617. i »Mala enciklopedija — Prosveta« u kojoj se godina rođenja navodi oko 1618).

Takođe u većini savremenih jugoslovenskih enciklopedija ne govori se o Križanićevim boravcima u nekim zapadnoevropskim zemljama. Izuzetak u tom pogledu predstavlja »Enciklopedija Jugoslavije«¹² u kojoj se na osnovu mišljenja sovjetskog ekonomiste L. M. Morduhovića iznosi da je od avgusta 1648. do marta 1650. godine Križanić boravio u Parizu, Londonu, Veneciji, Beču, Amsterdamu i drugim gradovima.¹³

Posebno su interesantna razna obrazloženja za slanje Križanića u progonstvo u Tobolsk, što inače ni u našoj ni u inostranoj savremenoj historiografiji još uvijek nije u dovoljnoj mjeri istraženo. Tako na primjer u »Narodnoj enciklopediji srpsko-hrvatsko-slovenačkoj«¹⁴ navodi se da povod njegovom progonstvu nije poznat i da je bio više uklonjen iz Moskve nego kažnjen za kakvu krivicu, jer je prema ukazu i u Tobolsku ostao u carskoj službi i primao stalnu platu.

U »Enciklopediji Jugoslavije«¹⁵ iznosi se da uzrok progonstva nije poznat, ali da prevladava mišljenje da se Križanić jednom nesmotreno odao o cilju svog boravka u Rusiji, a da nije isključeno ni to da su se uzročnici njegovog progonstva možda nalazili među Grcima koji su na carskom dvoru tada imali velik uticaj, koje mišljenje je inače u savremenoj jugoslovenskoj historiografiji zastupao i istoričar Jovan Radonić.¹⁶

⁹ »Savremena ilustrovana enciklopedija — istorija«, str. 340, »Vuk Karadžić« — Beograd i »Mladinska knjiga«, Ljubljana 1969.

¹⁰ »Mala enciklopedija — Prosveta«, tom II, strana 337, »Prosveta«, Beograd 1978.

¹¹ »Popularna enciklopedija«, strana 603, BIGZ, Beograd 1976.

¹² »Enciklopedija Jugoslavije«, tom V, strana 417, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb 1962.

¹³ L. M. Morduhovič, »Iz rukopisnog nasljedstva J. Križanića«, Istoričeski arhiv, strane 154—189, Moskva 1958.

¹⁴ Prof. St. Stanojević »Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka, II. knjiga, strana 459, Bibliografski zavod D. D., Zagreb 1929.

¹⁵ »Enciklopedija Jugoslavije«, tom V, strana 417, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb 1962.

¹⁶ J. Radonić, »Rimska kurija i južnoslovenske zemlje od XV do XIX veka, posebna izdanja Srpske akademije nauka i umetnosti, strane 132—136, Beograd 1950.

U »Jugoslovenskom književnom leksikonu«¹⁷ navodi se da je Križanić progнан carskim ukazom u Sibir zbog propagiranja političke koncepcije pomirenja katoličke i pravoslavne crkve na bazi unijatatstva.

U nekim savremenim jugoslovenskim enciklopedijama, kao što je to slučaj sa »Opštom enciklopedijom Larousse«¹⁸ Juraj Križanić se uopšte ne pominje, a pominju se na primjer nemilosrdni i beskrupulozni feudalac Franjo Tahi,¹⁹ muslimanski feudalac Smail-aga Čengić,²⁰ turski vojskovođa, poturica Omer-paša Latas²¹ itd.

U većini savremenih jugoslovenskih enciklopedija daju se dosta opširni podaci o aktivnostima Jurja Križanića kao slaviste, političkog pisca, ekonomskog teoretičara, lingviste, književnika, istoričara i teologa. Ti su podaci uglavnom tačni.

U tim enciklopedijama najveća pažnja je posvećena aktivnosti Jurja Križanića kao slaviste. U vezi sa tim na primjer u »Narodnoj enciklopediji srpsko-hrvatsko-slovenačkoj«²² pravilno se iznosi da je ovaj istaknuti mislilac XVII. vijeka razvio dalje ideje sveslovenstva od ranijih pisaca reformacije i protivreformacije, zastupajući mišljenje da su svi Sloveni jedan narod, da treba da ih veže jedan opšti sveslovenski jezik, jedna narodna crkva i jedna narodna država i da je Rusiji, kao najvećoj i najjačoj slovenskoj državi, predodređena misija da oslobodi i ujedini sve Slovene.

Nasuprot tome u »Enciklopediji Jugoslavije«²³ navodi se da Križanić nije bio nikakav panslavista, ako se tom riječju podrazumijeva pristalica političkog ujedinjenja svih slovenskih naroda pod vodstvom Rusije, a da svoje misli o oslobođenju Slovena nije ni kasnije razradio.

Međutim, Križanić u svom djelu »Politika«²⁴, naročito u poglavlji-
ma »O tuđinskom vladanju«, »Kakvim se klevetama i objedama tuđinci nabacuju na nas Slovene« i »O proširivanju države« baš govori o međusobnoj povezanosti slovenskih naroda i o ulozi Rusije u oslobađanju i ujedinjavanju Slovena. Na to na primjer ukazuju i javni radnici koji su se bavili njegovom aktivnošću uopšte, kao na primjer Vatroslav Jagić²⁵ i Vaso Bogdanov²⁶.

U kasnijim savremenim jugoslovenskim enciklopedijama takođe se navodi da je Juraj Križanić zastupao ideje sveslovenske uzajamnosti. Tako na primjer u »Enciklopedijskom leksikonu — Mozaik znanja, isto-

¹⁷ »Jugoslovenski književni leksikon«, strana 259, Matica srpska, Novi Sad 1971. godine.

¹⁸ »Opšta enciklopedija Larousse«, tom 3, »Vuk Karadžić«, Beograd 1973.

¹⁹ Ibid., strana 461.

²⁰ Ibid., strana 572.

²¹ Ibid., strane 572, 578, 579, 584.

²² Prof. St. Stanojević, »Narodna enciklopedija srpskohrvatsko-slovenačka«, II. knjiga, strana 468, Bibliografski zavod D. D., Zagreb 1929.

²³ »Enciklopedija Jugoslavije«, tom V, strana 418, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb 1962.

²⁴ Juraj Križanić, »Politika«, strane 141—145, 149—172, Matica hrvatska, Zagreb 1947.

²⁵ V. Jagić, »Život i rad Jurja Križanića, o tristogodišnjici njegova rođenja«, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1917.

²⁶ V. Bogdanov, uvod knjizi »Politika« od Jurja Križanića, strane 32, 34, Matica hrvatska, Zagreb 1947.

rija»²⁷ ističe se da je Križanić bio pristalica ideje sveslovenske solidarnosti i u Rusiji vido zemlju koja će zaštititi Slovence od Nijemaca i osloboditi ih od Turaka.

To je i jedan od osnovnih razloga što je, kako se navodi u »Enciklopediji Jugoslavije«²⁸, napisao knjigu »Besida ko Czirkasom« (»Riječ Cerkasima — Ukrajincima; napomena autora), u kojoj savjetuje Ukrajinca da se ponovo priključe Rusiji.

Interesantno je da se ni u ovoj, a ni u drugim savremenim jugoslovenskim enciklopedijama, ne iznosi da je u tom periodu Križanić napisao djelo »Putno opisanie ot Lewova do Moskowi« (»Putopis od Lvova do Moskve«; napomena autora) koje sadrži oštre primjedbe o stanju u Ukrajini i kritička zapažanja o politici Moskve prema toj zemlji i u kome se Križanić javlja i kao putopisac. Ali o tome se na primjer govori u »Velikoj sovjetskoj enciklopediji«²⁹, objavljenoj 1937. godine.

Pri ocjeni aktivnosti i ideja Jurja Križanića kao ideologa panslavizma i javnog radnika koji je radio na njegovom širenju treba imati u vidu da su klasici marksizma imali negativno mišljenje o ovom pokretu ukoliko je služio interesima carske Rusije kao kontrarevolucionarne sile. O tome Marks i Engels govore u više svojih djela, a naročito Engels u članku »Demokratski panslavizam«, napisanom 1849. godine.

O toj ocjeni panslavizma u vezi sa Križanićevom aktivnošću ne govori se ni u jednoj od naših savremenih enciklopedija, ali se, kad je riječ o panslavizmu, ta ocjena iznosi u nekim savremenim inostranim enciklopedijama (na primjer u »Velikoj sovjetskoj enciklopediji«, objavljenoj 1953. godine).

U manjem broju savremenih jugoslovenskih enciklopedija govori se o Jurju Križaniću kao političkom misliocu, naročito u vezi sa njegovim djelom »Politika ili razgovori o vladalaštvu«, u kome se uglavnom bavi političkim prilikama u Rusiji i rješavanjem različitih aktuelnih političkih pitanja u toj zemlji. U vezi sa tim se na primjer u »Enciklopediji Leksikografskog zavoda«³⁰ iznosi da se Križanić u djelu »Politika ili razgovori o vladalaštvu« zalagao za jaku centralnu vladarevu vlast, ali samo pod uslovom da se vrši u korist cijele države i na dobro čitavog »našeg naroda«. Križanić je, kako se navodi u ovoj enciklopediji, želio jednu moćnu, u smislu kasnijega prosvijećenog apsolutizma, organizovanu rusku državu kao protivtežu i branu Nijemcima, koje je smatrao glavnim i najopasnijim neprijateljima svih Slovena. On je, kako se takođe navodi u ovoj enciklopediji, otvoreno istupao protiv ugnjetavanja naroda i propovijedao opravdanost buna i ustanaka protiv okrutnosti i tiranstva ruskog cara i njegove vlade.

²⁷ »Enciklopedijski leksikon — Mozaik znanja, istorija«, strana 258, »Interpres«, Beograd 1970.

²⁸ »Enciklopedija Jugoslavije«, tom V, strana 417, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb 1962.

²⁹ »Bol'shaja sovjetskaja enciklopedija«, tom 35, strane 79—80, Gosudarstvennyj institut »Sovetskaja enciklopedija«, Moskva 1937.

³⁰ »Enciklopedija Leksikografskog zavoda«, tom IV, strana 435, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb 1959.

A u »Književnom leksikonu«³¹ iznosi se da je u djelu »O vladateljstvu« (misli se na djelo »Politika ili razgovori o vladalaštvu«; napomena autora) Križanić iznio vlastite predloge o jačanju ruske države i misli o njenom značaju za sve Slovene.

Istovremeno u malom broju enciklopedija ukazuje se na to da se Križanić zalagao za nacionalne slobode raznih, u prvom redu slovenskih naroda, pri čemu je isticao štetni uticaj germanizacije na neke od tih naroda (na primjer Slovence i Čehe). To je naročito naglašeno u »Enciklopediji Jugoslavije«³², mada ni u njoj ovo pitanje nije dovoljno razrađeno.

U vezi sa ovim treba iznijeti da se ni u jednoj od savremenih jugoslovenskih enciklopedija ne daju širi podaci o aktivnosti Križanića kao etnologa, naročito što se tiče proučavanja osobina slovenskih naroda, mada o tome ima podataka u nekim njegovim djelima (na primjer »Politika ili razgovori o vladalaštvu«). Učio je Križanića u razvoju slovenske etnologije uopšte, a jugoslovenske posebno, velik, mada je pretjerivao u osudi nekih nedostataka slovenskih naroda, od kojih je najtežim smatrao »čužebjesje«, odnosno povodenje za stranim uticajem.

Interesantno je takođe navesti da se ni u jednoj savremenoj jugoslovenskoj enciklopediji ne iznosi to da je Križanić istupao protiv birokratije, a naročito protiv pravnika, koji su po njegovom mišljenju beskorisni, i doktora filozofije, koje je smatrao neproduktivnim »mudronosnim majstorima«, na šta je na primjer ukazao Vatroslav Jagić u već navedenom svom poznatom djelu »Život i rad Jurja Križanića, o tristo-godišnjici njegova rođenja«.³³

Ni u jednoj savremenoj jugoslovenskoj enciklopediji ne navodi se da je Križanić zastupao napredno shvatanje o jednakosti muškaraca i žena, naročito u pogledu sklapanja braka, na šta je takođe direktno ukazao Vatroslav Jagić u već navedenom djelu.³⁴

U većini savremenih jugoslovenskih enciklopedija malo se govori o aktivnosti Križanića kao ekonomskog teoretičara. U njima se iznosi (na primjer »Enciklopedija Jugoslavije«) da se njegovi konkretni predlozi ekonomskih reformi uglavnom kreću u okviru savremenih merkantilističkih shvatanja, koja su se tada već u samoj Rusiji djelimično sprovodila u život. Međutim, ovako je tretiranje Križanićevih ekonomskih misli nedovoljno, jer on nije samo smatrao da trgovina, i to domaća, treba da bude osnov razvoja privrede jedne zemlje, već da je za sticanje ekonomske nezavisnosti potrebno razvijati i zanatstvo i poljoprivredu, o čemu na primjer opširno govori u već navedenom svom poznatom radu »Politika ili razgovori o vladalaštvu«.³⁵ Razumljivo je što se Križanić nije bavio ulogom industrije u razvoju ekonomike pojedinih zemalja, jer ta privredna grana u periodu kad je on živio nije počela još jače da se razvija.

³¹ »Jugoslovenski književni leksikon«, strana 259, Matica srpska, Novi Sad 1971.

³² »Enciklopedija Jugoslavije«, tom V, strana 418, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb 1962.

³³ V. Jagić, »Život i rad Jurja Križanića, o tristogodišnjici njegova rođenja«, strana 451, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1917.

³⁴ Ibid., strane 325, 328.

³⁵ Juraj Križanić, »Politika«, strane 86—110, Matica hrvatska, Zagreb 1947.

U našim savremenim enciklopedijama, izuzev »Enciklopediju Leksikografskog zavoda«, ne govori se uopšte o Križanićevim mislima o radu, koji na primjer u »Politici« visoko cijeni i smatra jedinim opravdanim izvorom sticanja dohotka³⁸, što je veoma važno radi upoznavanja njegovih ekonomskih, socijalnih, a i političkih pogleda. To je vjerovatno i jedan od razloga što je srpski ekonomista i političar dr. Mihailo Vujić smatrao da je Križanić zastupao i neke socijalističke ideje te je posebno visoko cijenio njegov ekonomsko-politički program.³⁷

U svim našim savremenim enciklopedijama, kao i u savremenoj jugoslovenskoj historiografiji uopšte, govori se o aktivnosti Jurja Križanića kao katoličkoga javnog radnika i misionara i u vezi sa tim daju se razna obrazloženja o ciljevima njegove aktivnosti na ovom polju.

Tako na primjer u »Narodnoj enciklopediji srpsko-hrvatsko-slovenačkoj«³⁸ iznosi se podatak da se njegov rad oko crkvene unije zasnivao na »nacionalnom i slovenskom osjećanju« a u »Enciklopediji Leksikografskog zavoda«³⁹ da je uzroke crkvenom raskolu, što je posebno značajno za doba u kome je živio, vidio u ekonomskim i političkim uzrocima, to jest u borbi predstavnika dviju crkava oko svjetovne moći i vlasti, i jedini izlaz nalazimo u ujedinjenju i ujedinjenju tih crkava.

U drugim savremenim jugoslavenskim enciklopedijama nalaze se i druga obrazloženja njegove aktivnosti kao katoličkoga javnog radnika i misionara. Tako na primjer u »Enciklopedijskom leksikonu — Mozaik znanja, istorija«⁴⁰ stoji da je Križanićeva životna ideja bila prevođenje Rusa na uniju sa katoličkom crkvom, a u »Maloj enciklopediji — Prosveta«⁴¹ samo da je bio pristalica ujedinjenja pravoslavne i katoličke crkve.

Po mišljenju autora ovog rada, Križanić, čije su se misli o ujedinjenju pravoslavne i katoličke crkve neprestano razvijale i usavršavale, prije svega zalagao se za to ujedinjenje, kako se pravilno navodi u »Enciklopediji Leksikografskog zavoda«, jer je u tome vidio rješenje i za ujedinjenje slovenskih naroda. Na ovo na primjer ukazuju hrvatski historičar Vatroslav Jagić u knjizi »Život i rad Jurja Križanića, o tristogodišnjici njegova rođenja«, hrvatski publicist Vaso Bogdanov u uvodu Križanićeve knjige »Politika ili razgovori o vladalaštvu«, ruski historičari S. A. Bjelokurov u knjizi »Juraj Križanić u Rusiji«, V. I. Pičeta »Juraj Križanić i njegov odnos prema ruskoj državi« itd.

Ni u jednoj našoj savremenoj enciklopediji ne podržava se mišljenje dr. Nikole Škerovića, koji je potpuno negirao svako nacionalno i slo-

³⁸ Ibid., strana 62.

³⁷ Dr. M. Vujić, »Križanićeva politika«, ekonomsko-politička studija, Beograd 1895.

³⁸ Prof. St. Stanojević, »Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka«, II. knjiga, strana 460, Bibliografski zavod D. D., Zagreb 1929.

³⁹ »Enciklopedija Leksikografskog zavoda«, tom IV, strana 43, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb 1959.

⁴⁰ »Enciklopedijski leksikon — Mozaik znanja, istorija«, strana 358, »Interpres«, Beograd 1970.

⁴¹ »Mala enciklopedija — Prosveta«, III. izdanje, tom II, strana 337, Beograd 1978.

vensko osjećanje kod Križanića i koji je smatrao da se u svom radu i pisanju rukovodio isključivo jezuitskim, klerikalnim, protivruskim i protivslovenskim motivima.⁴²

U nekim savremenim jugoslovenskim enciklopedijama, kao što je to na primjer slučaj sa »Enciklopedijom Jugoslavije«⁴³, navode se i neka Križanićeve djela crkvene sadržine. To su između ostalog »De Providentia Dei«, »Ob svetom křešćenju«, »Obličenje na soloveckuju čelobitnu« itd.

U manjem broju savremenih jugoslovenskih enciklopedija govori se i o lingvističkoj aktivnosti Jurja Križanića, mada je njegov doprinos u ovoj oblasti značajan, naročito što se tiče gledanja na dijalekte srpsko-hrvatskog jezika, izučavanje slovenskih jezika, pokušaja stvaranja jednog opšteslovenskog jezika i uopšte razvoja interlingvistike. Tako na primjer samo u »Enciklopediji Jugoslavije«⁴⁴ govori se o njegovoj aktivnosti na pripremanju gramatike (»Gramatično izkazanje ob ruskom jeziku«) i rječnika jednog opšteslovenskog jezika na kojem je i sam pisao.

Samo u toj enciklopediji⁴⁵ govori se i o književnoj aktivnosti Jurja Križanića i navodi da je 1652. godine u poliglotskom zborniku, koji je A. Kircher izdao u slavu cara Ferdinanda III, objavio četiri pjesme pod naslovom »Illyria«, od kojih je tri ispjevao na štokavskom narječju (djelimično i čakavskom) i jednu na »staroslovinskom«, to jest crkvenoslovenskom jeziku.

Interesantno je da ni u »Jugoslovenskom književnom leksikonu« nema podataka o Križanićevoj književnoj aktivnosti, mada u njegovim djelima ima i književnih elemenata i mada su o tome pisali neki naši književnici, kao na primjer Ivan Kukuljević u djelu »Književnici u Hrvatah s ove strane Velebita živivši u prvoj polovini XVII vijeka«,⁴⁶ Josip Badalić u djelu »Juraj Križanić — pjesnik Ilirije«⁴⁷ itd.

U većini savremenih jugoslovenskih enciklopedija malo se govori o aktivnosti Jurja Križanića kao historičara i u tom pogledu najopširniji podaci daju se takođe u »Enciklopediji Jugoslavije«,⁴⁸ u kojoj se na primjer navodi da je iz oblasti historijskih nauka pripremao studiju o raskolu između katoličke i pravoslavne crkve (Bibliotheca Schismaticorum universa), napisao knjige »Tolkovanie istoričeskikh proročestv« (1647) i »Historia de Sibiria« (vjerovatno 1680. godine), a historijskih elemenata ima i u jednoj od enciklopedija to izričito ne navodi.

⁴² N. P. Škerović, »Đuro Križanić, njegov život, rad i ideje«, posebna izdanja Srpske akademije nauka, Beograd 1936.

⁴³ »Enciklopedija Jugoslavije«, tom V, strana 418, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb 1962.

⁴⁴ Ibid., strana 417.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ivan Kukuljević, »Književnici u Hrvatah s ove strane Velebita, živivših u prvoj polovini XVII vijeka, VI, socijalno politički pisci, Juraj Križanić Nebljuški, hrvatsko-ruski pisac, Arhiv za povjestnicu jugoslavensku, strane 11—74, Zagreb 1869.

⁴⁷ Josip Badalić, »Juraj Križanić — pjesnik Ilirije«, Radovi Slavenskog instituta, 2, strana 9—23, Zagreb 1958.

⁴⁸ »Enciklopedija Jugoslavije«, tom V, strane 417—418, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb 1962.

Treba reći takođe da se aktivnost Jurja Križanića kao istoričara vrlo malo tretira ne samo u savremenim jugoslovenskim enciklopedijama već i u savremenoj jugoslovenskoj istoriografiji uopšte.

Ovdje treba istaći da se u savremenim jugoslovenskim enciklopedijama ne govori uopšte o aktivnosti Jurja Križanića kao sociologa, pedagoga, etičkog mislioca i geografa, mada o tome ima podataka u njegovim djelima, a naročito u djelu »Politika ili razgovori o vladalaštvu«. O ovoj Križanićevoj aktivnosti takođe malo se govori u savremenoj jugoslovenskoj istoriografiji.

U većini jugoslovenskih enciklopedija (na primjer: »Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka«, »Jugoslovenski književni leksikon«, »Mala enciklopedija — Prosveta« itd.) ističe se da on nije svojim učenjem izvršio nikakav uticaj na savremenike ni u Hrvatskoj ni u Rusiji, pri čemu se ipak naglašava njegov značaj kao političkog radnika i ideologa, mada se istovremeno ne ukazuje u dovoljnoj mjeri na važnost njegove raznovrsne aktivnosti.

II. U savremenim inostranim enciklopedijama

U većini najpoznatijih savremenih inostranih enciklopedija daju se opšti podaci o životu i radu Jurja Križanića. To se u prvom redu odnosi na enciklopedije objavljene u SSSR. Tako na primjer u »Velikoj sovjetskoj enciklopediji«⁴⁹ (objavljenoj 1937. godine) izlaže se život Jurja Križanića i navode značajnija djela koja je napisao, ali se ne iznosi i njegova svestrana aktivnost.

U »Maloj sovjetskoj enciklopediji«⁵⁰ objavljenoj 1931, kao i u onoj objavljenoj 1958. godine⁵¹ ukazuje se više na ulogu Križanića kao slaviste, političkog mislioca, ekonomskog teoretičara i lingviste, mada se ni u njoj ne govori o drugim njegovim aktivnostima, iako je o tome u Rusiji, odnosno SSSR-u objavljen velik broj knjiga u drugoj polovini prošlog vijeka i u ovom vijeku (na primjer djela: P. Bezsonova, S. A. Belokurova, V. I. Pičete itr.). Ovo je utoliko interesantnije što se život i rad Jurja Križanića uopšte ne tretiraju u »Velikoj sovjetskoj enciklopediji«⁵², objavljenoj 1953, mada se radi o jednoj od najznačajnijih ličnosti slavističke misli. O njemu se ne govori ni kad se u istoj enciklopediji⁵³ tretira pitanje panslavizma, o kome se, kako je već navedeno, daje negativna ocjena.

Ni u enciklopedijama zapadnoevropskih zemalja ne daju se širi podaci o životu i radu Jurja Križanića. Tako na primjer u poznatoj njemačkoj enciklopediji »Veliki Brockhaus«⁵⁴ daju se veoma oskudni podaci

⁴⁹ »Bolšaja sovjetskaja enciklopedija«, tom 35, strane 79. i 80, Gosudarstvenij institut, »Sovetskaja enciklopedija«, Moskva 1937.

⁵⁰ »Malaja sovjetskaja enciklopedija«, tom IV, strana 361, Gosudarstvenoe slovarnoe enciklopedičeskoe izdatel'stvo »Sovetskaja enciklopedija«, Moskva 1931.

⁵¹ »Malaja sovjetskaja enciklopedija«, tom V, strana 118, Gosudarstvennoe naučnoe izdatel'stvo »Bol'saja sovjetskaja enciklopedija«, Moskva 1958.

⁵² »Bol'saja sovjetskaja enciklopedija«, tom 35, strane 79. i 80, Gosudarstvennoe naučnoe izdatel'stvo »Bol'saja sovjetskaja enciklopedija«, Moskva 1953.

⁵³ Ibid., tom 42, strana 8.

⁵⁴ »Der grosse Brockhaus«, VI. tom, strana 667, F. A. Brockhaus, Wiesbaden 1952.

o Križanićevom životu, mada se pri tome ističe njegov značaj za razvoj opšteslovenske misli, ujedinjenje hrišćanskih crkava i njegov opšteslovenski jezik, što se tretira i kad se govori u ovoj enciklopediji⁵⁵ o panslavizmu, ali se druge njegove aktivnosti uopšte ne pominju. Ovo je takođe interesantno ako se ima u vidu da je u Njemačkoj i u Austriji u toku ovog vijeka objavljen veći broj djela o životu i radu Jurja Križanića.

U nekim enciklopedijama drugih zapadnoevropskih zemalja malo se govori o životu i radu Jurja Križanića. To je naprimjer slučaj sa »Britanskom enciklopedijom«⁵⁶ u kojoj se o Jurju Križaniću govori kao ideologu panslavizma koji se zalagao za ujedinjenje slovenskih naroda i isticao bližu povezanost među slovenskim jezicima. U njoj se iznose oskudni i neki netačni podaci o njegovom životu (na primjer kao godina rođenja navodi se 1616).

U nekim zapadnoevropskim enciklopedijama o životu i radu Jurja Križanića uopšte se ne govori. To je slučaj sa poznatim enciklopedijskim izdanjem »Mali ilustrovani Larousse«⁵⁷ u kome se on uopšte ne pominje.

III. Zaključci

Na osnovu svega naprijed iznijetog proizlaze ovi zaključci:

1. U većini jugoslovenskih enciklopedija daju se osnovni podaci o Jurju Križaniću, njegovom životu i aktivnostima kao slaviste, političkog mislioca, ekonomskog teoretičara, katoličkog pisca i lingviste.

2. U njima se manje govori o drugim aktivnostima Jurja Križanića, a u nekima se uopšte ne pominje.

3. U većini savremenih inostranih enciklopedija daju se takođe osnovni podaci o životu Jurja Križanića i iznose neke njegove značajnije aktivnosti, u nekim se od tih enciklopedija ne tretiraju druge njegove aktivnosti, a u nekima se uopšte i ne pominje.

4. Uprkos tome što u nekim savremenim jugoslovenskim i inostranim enciklopedijama nijesu dati svi potrebni podaci o Jurju Križaniću, one mogu da posluže kao osnova za izučavanje njegovog života i stvaranja.

5. Nova izdanja enciklopedija pojavljuju se poslije dužih vremenih razdoblja, pa će zato biti potrebno uložiti napore da se u tim izdanjima unesu svi neophodni podaci o Jurju Križaniću, što se odnosi i na savremene jugoslovenske i na savremene inostrane enciklopedije.

⁵⁵ Ibid., VIII. tom, strana 710.

⁵⁶ »Encyclopaedia Britannica«, tom XXVI, strana 188, »Encyclopaedia INC«, The University of Chicago-London-Toronto, 1947.

⁵⁷ »Petit Larousse illustré«, Librairie Larousse, Paris 1983.

BRANKO DJUKIĆ

JURAJ KRIZANIĆ IN CONTEMPORARY YUGOSLAV
AND FOREIGN ENCYCLOPAEDIAS

Summary

The study is concerned with the dealing of Juraj Krizanić's life and work in all contemporary yugoslav and in the majority of foreign contemporary encyclopaedias.

The life and work of Juraj Krizanić can be found briefly outlined in the majority of yugoslav contemporary encyclopaedias, particularly these published in Yugoslavia since 1945, even if these outlines are not always enough satisfactory.

In the majority of foreign the most known encyclopaedias, however, Krizanić's life and work is a little mentioned.

In some foreign encyclopaedias Krizanić's name is unfortunately not mentioned and about it are given some examples.